

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

Jild 3, Son 12/2

2023

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 12/2 (3)-2023

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Аброр – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакаров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАРИ:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси

Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳакимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич – юридик фанлар номзоди, Тошкент давлат юридик университети;

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Хашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбаҳор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирилар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамият.

Тахририят манзили:

Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com
Телеграм канал: https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА

10.00.00 – ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

<i>Axmedov Oybek Saparbaevich</i> ИНГЛИЗ ВА ЎЗБЕК ТИЛЛАРИДА СОЛИҚ-БОЖХОНА ТЕРМИНОЛОГИЯСИДА АНТОНИМИЯ ҲОДИСАНИНГ ЎРНИ.....	10-18
<i>Нематова Мафтуна</i> ЛАКУНА И ТИПОЛОГИЯ ЛАКУН	19-24
<i>Hamroyeva Shahlo Mirdjonovna, Matyakubova Noila Shakirjonovna</i> MOSLASHTIRISH JARAYONIDA O'ZBEK VA INGLIZ TILIDAGI SODDA GAPLARNING SINTAKTIK TAHLILI.....	25-32
<i>Jo'rayeva Nilufar Sobirjon qizi</i> "SMILE" VA "TABASSUM" TUSHUNCHALARINING LINGVISTIK IFODASI (INGLIZ VA O'ZBEK TILLARI MISOLIDA)	33-38
<i>Sidiknazarova Zulfiya Mirsharapovna</i> BADIY TARJIMA TAHLILINING NAZARIY ASOSLARI	39-43
<i>Jumanova Shahnoza Ikromjonovna</i> IJTIMOIY – PSIXOLOGIK MOTIVNI ANGLATISHDA PEYZAJNING O'RNI	44-50
<i>Achilov Oybek Rustamovich</i> ILGAR SURISH VOSITALARINING BADIY ASAR SARLAVHASIDA TASNIFLANISHI VA O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	51-57
<i>Axmedova Madinabonu Maxmudjonovna</i> XALQ NASRI JANRLARINING O'ZARO MUNOSABATLARI	58-62
<i>Isroilova Manzura Jamolovna</i> FRANSUZ KOMPARATIV FRAZELOGIZMLARINING USLUBIY XUSUSIYATLARI	63-68
<i>Кенжабоев Шокир Абдулхалимович</i> ОСОБОЕ МЕСТО В ИЗУЧЕНИИ И РАЗВИТИИ МЕТОДИКИ ПРЕПОДАВАНИЯ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА В ШКОЛАХ УЗБЕКИСТАНА	69-74
<i>Fayziyev Bahodir Baxshullayevich</i> J. K. ROULINGNING "GARRI POTTER VA AFSONAVIY TOSH" ASARIDAGI TO'QIMA NOMLAR VA REALIYALAR HAMDA ULARNING RUS VA O'ZBEK TILLARIGA TARJIMASI	75-79
<i>Mamatqulova Shoxsanam Isroil qizi</i> OLAMNING O'ZBEK LISONIY TASVIRIDA "FIDOIYLIK" KATEGORIYASI	80-84
<i>Тухтаева Фарида Исматуллаевна</i> ИССЛЕДОВАНИЕ СТЕРЕОТИПОВ РОМАНАХ ПЕРЛ БАК	85-90
<i>Radjabova Dildora Raximovna</i> PIRIMQUL QODIROVNING "YULDUZLI TUNLAR" ASARI INGLIZCHA TARJIMASIDA BOBUR PSIXOLOGIYASI	91-96
<i>Mansurova Shohista Ismailovna</i> BADIY TARJIMANING MAQSADI, VAZIFALARI VA TARJIMA METODLARI	97-102
<i>Ermatov Ixtiyor</i> SIRDARYO VILOYATI TOPONIMLARI.....	103-108

<i>Axmedjanova Farida Djavairovna</i> GRAMMAR INSTRUCTION IN COMMUNICATIVE LANGUAGE TEACHING	109-114
<i>Saitov Suxrob Djumaydillayevich</i> ARTISTIC INTERPRETATION AND RESOLUTION OF HUMAN TRAGEDIES IN THE STORY	115-119
<i>Тўрабоева Ҳакима Усмонжон қизи</i> ФИРДАВСИЙ ДАҲОСИГА МЕҲР	120-124
<i>Toshpo'latova Xusniya Matayusub qizi, Normamatov Farrux Komiljon o'g'li</i> INGLIZ REKLAMA SHIORLARI TARJIMASI JARAYONIDA SHAKL VA MA'NO MUVOFIQLIGI	125-129
<i>Абдуманнонов Хожиақбар Акмалжон угли</i> ОСВЕЩЕНИЕ ФРАЗЕОЛОГИИ В СВЕТЕ НАУЧНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ (краткий обзор на примере учебных пособий и словарей узбекского языка).....	130-136
<i>Абдуллаева Раъно Хикматовна</i> РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ КОНЦЕПТА «ДРУГ/ДРУЖБА» В РУССКОЙ И УЗБЕКСКОЙ ПОСЛОВИЧНОЙ ЯЗЫКОВОЙ КАРТИНЕ МИРА	137-144
<i>Hamidova Sayyora Nurmatovna</i> TILSHUNOSLIKNI MENTALINGVISTIK BOSQICHIDA KOGNITIV TADQIQOTLAR.....	145-151
<i>Rustamova Dilrabohon</i> ATAMALAR LUG'ATINING UMUMIY VA FARQLI TOMONLARI	152-157
<i>Khazratqulova Ozoda Abduganiyevna</i> EXPRESSION OF THE CONCEPT OF FORGIVENESS IN LEXICOGRAPHIC SOURCES AND ARTISTIC LITERATURE	158-162
<i>Farmonov Nurbek Pulatovich</i> WEB OF SCIENCE MA'LUMOTLAR TIZIMIDAN FOYDALANISH	163-169
<i>Xojjiyeva Oynisa Shabonovna</i> ALISHER NAVOIY ASARLARIDA TURKIY XALQLAR MAQOLLARINING AKS ETISHI	170-176
<i>Norqobilov Sanjar Rahmat ugli</i> COMPARING COMPUTATIONAL LINGUISTICS APPROACHES ACROSS LANGUAGES	177-182
<i>Mamarasulova Iroda Jumanovna, Xojimetov Sa'dulla Jumanazarovich</i> ANGLIYA UYG'ONISH DAVRI ADABIYOTI	183-190
<i>Ho'jamqulov Anvar Jozilovich</i> OMON MUXTOR ROMANLARIDA POETIK USLUB QIRRALARI.....	191-196
12.00.00 - ЮРИДИК ФАНЛАР	
<i>Кутыбаева Елизавета Дуйсенбаевна, Аманязова Света Байниязовна</i> ВОПРОСЫ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ И ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ СИСТЕМЫ ОРГАНОВ ИСПОЛНИТЕЛЬНОЙ ВЛАСТИ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН	197-203
<i>Мирзаабдуллаева Матлуба Рустамовна</i> СУВДАН ФОЙДАЛАНУВЧИ ВА СУВ ИСТЕЪМОЛЧИСИ ТУШУНЧАЛАРИНИНГ ҲУҚУҚИЙ АҲАМИЯТИ ХУСУСИДА АЙРИМ МУЛОҲАЗАЛАР	204-209
<i>Toshkanov Nurbek Bahriddinovich</i> BILIMLAR IQTISODIYOTI VA INTELLEKTUAL MULK: TIJORATLASHTIRISHNING BA'ZI HUQUQIY JIHATLARI VA MUAMMOLARI	210-216

Nishonov Abdulloh Ubaydulloh o'g'li
ATOM ENERGIYASINI JOYLASHTIRISHNING XALQARO EKOLOGIK TALABLARI217-223

13.00.00 – ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna
OLIY TA'LIM MUASSALARIDA TA'LIM SIFATINI OSHIRISHNING PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARI224-228

Sadullayeva Shahlo Azimbayevna, Parmankulov Farxodjon Nurali o'g'li
TYUTORLAR ISH JARAYONIGA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNI
TATBIQ ETISH METODIKASI229-233

Pirimova Nargiza Adilovna
SPORT-TAYYORGARLIK MASHG'ULOTLARIDA BALANDLIKKA SAKROVCHI QIZLARNING
O'QUV-MASHG'ULOT JARAYONLARINI TAKOMILLASHTIRISH234-239

Tangirqulov Elmurod Aliyarovich
BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA ATROF-MUHITNI ASRASH ORQALI EKOLOGIK
TARBIYA BERISH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISHNING O'ZIGA XOS
XUSUSIYATLARI VA "YASHIL MAKON" MODULLARI240-244

Xayrov Rasim Zolimxon o'g'li
BO'LAJAK TASVIRIY SAN'AT O'QITUVCHILARINING KASBIY-METODIK TAYYORGARLIGINI
TAKOMILLASHTIRISHDA TA'LIM TEXNOLOGIYALARINING QO'LLANILISHI245-258

Ahmadjonova Odina Anvarjon qizi
ZAMONAVIY TA'LIM MUHITIDA INGLIZ TILI DARSLARIDA STEAM TA'LIM
TEXNOLOGIYASIDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI: STEAM KOMPETENSIYALAR
TUSHUNCHASI259-265

Valieva Xolida
AJDODLAR MEROSI - INSONIYAT BOYLIGI266-271

Djumayeva Dildora Isroilovna
BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA EKOLOGIK MADANIYATNI SHAKLLANTRISHNING
PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI272-277

Davlatova Nilufar Vosiljonovna
TA'LIM-ISHLAB CHIQRISH INTEGRATSIYASINI KUCHAYTIRISHDA ZAMONAVIY TA'LIMNING
O'RNI VA MOLIALASHTIRISH MEXANIZMLARI278-285

Mamaraimova Zebo Shafokatovna
YUQORI SINIF O'QUVCHILARINI OILAVIY HAYOTGA TAYYORLASHNING PEDAGOGIK
TAMOYILLARI286-290

Turayev Yolqin Sherzod o'g'li
KATTA MAKTABGACHA TA'LIM YOSHDAGI BOLALARDA DALILY ASOSLASH KO'NIKMASINI
SHAKLLANTIRISH YO'LLARI291-295

Abdurasulova Shoirra Kushakovna
BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHILARINING KASBIY KOMPETENTLILIGINI
INTEGRATIV YONDASHUV ASOSIDA RIVOJLANTIRISH296-305

Sottarov Abduvali Umirqulovich
UMUMIY FIZIKA KURSINI O'QITISHDA NANOTEXNOLOGIYA FAN VA TEXNIKA SOHASI
SIFATIDA306-310

<i>Xushnazarova Ma'mura Nodirovna</i> VOLONTYORLIK FAOLIYATINIG IJTIMOIIY-PEDAGOGIK MUAMMOLARI	311-315
<i>Xushvaqtov Umar Norqobilovich</i> AXBOROT TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANIB O'QUVCHILARDA IMPERATIV TAFAKKURNI RIVOJLANTIRISHDA KOMPETENSIYANING RO'LI	316-320
<i>Alimqulova Ra'noxon Gulmirzayevna</i> BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINFI O'QITUVCHILARIDA NUTQ MADANIYATINI RIVOJLANTIRISHGA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR	321-326
<i>No'monxonova Muattarxon Nosirxon qizi</i> BO'LAJAK TILSHUNOSLARDA KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISHDA AXBOROT TEXNOLOGIYALARKOMMUNIKATIV KOMPETENSIYALARINING AFZALLIKLARI VA KAMCHILIKLARI	327-331
<i>Xalikov Faroxidin</i> TA'LIM TIZIMIDA TESTOLOGİYADAN FOYDALANISHNING NAZARIY ASOSLARINI TAKOMILLASHTIRISH SAMARADORLIGI	332-339
<i>Abduvaxidov Xusan Abdukulovich</i> OLIY TA'LIM TALABALARIDA INNOVATSION YONDASHUV ORQALI KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISH	340-345
<i>Якубова Нафиса Одилжановна</i> ОЛИЙ ТАЪЛИМ МУССАСАЛАРИДА ЧИЗМАЧИЛИК ДАРСЛАРИДА ТАЛАБАЛАРНИ ИЖОДИЙ-КРЕАТИВ ФИКРЛАШГА ЎРГАТИШ МЕТОДИКАСИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ	346-354
<i>Karimov Qayum Mamashayevich</i> TALABALARNI KOMPYUTERLI MATEMATIKA TIZIMLARINING GRAFIK IMKONIYATIDAN FOYDALANISH BO'YICHA BILIMINI OSHIRISH	355-360
<i>Yusupova Shoxista Alimjanovna</i> TO'GARAK MASHG'ULOTLARI ORQALI TASVIRIY SAN'AT FANIGA ASOSLANGAN XOLDA O'QUVCHILAR IJODIY QOBILIYATINI RIVOJLANTIRISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	361-371
<i>Kasimov Oйбек Омилевич</i> СПОРТДА АХЛОҚИЙ ҚОЙДАЛАР ВА "FAIR PLAY" НОРМАЛАРИНИНГ АҲАМИЯТИ ...	372-378
<i>Abduraxmonov Akbar Abduxamidovich</i> MILLIYLIK VA UMUMINSONIYLIK TAMOIYILLARI UYG'UNLASHUVINING NAZARIY-METODOLOGIK JIHATLARI	379-386
<i>Фазлиддинов Шухрат Фахриддинович</i> ПРИМЕНЕНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТЕХНОЛОГИЙ НА ЗАНЯТИЯХ ПРИ ИЗУЧЕНИИ КАТЕГОРИИ РОДА ГЛАГОЛА В ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ВУЗАХ.....	387-394
<i>Jurayev Bobomurod Ramazonali o'g'li</i> TALABALARNING JISMONIY FAOLLIGINI OSHIRISH VA RIVOJLANTIRISH JARAYONINING SAMARADORLIK DARAJASI	395-400
<i>Eshbekova Gulabahor Zafarboyevna</i> МАКТАВГАЧА YOSHDAGI BOLALARNING YOZISH KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH MUAMMOLARI	401-406

<i>Khidirova Malakhat Qazakhovna</i> ORGANIZATION AND EVALUATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS BASED ON EUTAGOGICAL APPROACHES	407-413
<i>Fayzullayeva Madina Abdumo'min qizi, Xolbo'tayeva Moxinur Temurboy qizi</i> MENEJMENT SOHASINI O'QITISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH	414-420
<i>Achilov Nuriddin Abdugafforovich</i> AL-HAKIM AT-TERMIZIY TA'LIMOTINING ILMIY TADQIQI	421-426
<i>Norinov Muxammadyunus Usibjonovich</i> JAMIYAT TARAQQIYOTIDA BO'LAJAK MUHANDISLARNING KASBIY KOMPETENSIYALARINI TAKOMILLASHTIRISHNING AHAMIYATI	427-432
<i>Begimqulov Zarif Axmadovich</i> JISMONIY TARBIYA YO'RIQCHISINING IJTIMOYIY-MADANIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHDA MALAKA OSHIRISH JARAYONINING AHAMIYATI	433-438
<i>Izbosarova Zuxro Anatoliy qizi</i> BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINFI O'QITUVCHILARINING KOMMUNIKATIV KO'NIKALARINI RIVOJLANTIRISH SAMARADORLIGI	439-443
<i>Jumayev Sirojiddin Zafarovich</i> MOLEKULAR BIOLOGIYADAN OQSILLARNING AMINOKISLOTA TARKIBI VA AMINOKISLOTALARNING TASNIFI MAVZUSINI O'QITISHDA MASALA VA MASHQLARDAN FOYDALANISH	444-449
<i>Pulatova Muxabbat Egamberdiyevna</i> BOSHLANG'ICH SINFI O'QITUVCHILARIDA INNOVATSION KOMPETENSIYANI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI	450-457
<i>Yuldashev Mengali Ziyaduloyevich</i> BOSHLANG'ICH SINFI O'QITUVCHILARIDA MUSTAQIL ISHLASH KOMPITENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH	458-463

10.00.00– Филология фанлари

Хожиёва Ойниса Шабоновна

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat
o‘zbek tili va adabiyoti universiteti doktoranti
e-mail: niso-nur@mail.ru

ALISHER NAVOIY ASARLARIDA TURKIY XALQLAR MAQOLLARINING AKS ETISHI

Annotatsiya. maqolada Alisher Navoiyning nasriy va nazmiy asarlaridan o‘rin olgan maqollar tahlilga tortilgan. Navoiy hikmatlari va turkiy maqollar munosabati aniqlangan. Baytlaridagi irsoli masal san‘atining turkiy xalq maqollari bilan aloqasi misollar yordamida tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: maqol, hikmat, irsoli masal, Alisher Navoiy, turkiy xalqlar, folklor.

Khojievа Oynisa Shabonovna

Alisher Navoi Tashkent State University of
Uzbek Language and Literature, PhD researcher

REFLECTION OF TURKISH PROVERBS IN ALISHER NAVOIY'S WORKS

Abstract. the article analyzes proverbs from the prose and poetic works of Alisher Navoi. The connection between Navoi’s aphorisms and Turkish proverbs is determined. Using examples, the connection between the art of irsoli masal in verse and Turkish folk proverbs is analyzed.

Key words: proverb, aphorism, irsoli masal, Alisher Navoi, Turkic peoples, folklore.

Хожиёва Ойниса Шабоновна

Докторант, Ташкентский государственный
университет узбекского языка и
литературы имени Алишера Навои

ОТРАЖЕНИЕ ПОСЛОВИЙ ТУРЕЦКОГО НАРОДА В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ АЛИШЕРА НАВОИ

Аннотация. в статье анализируются пословицы из прозаических и поэтических произведений Алишера Навои. Определяется связь афоризмы Навои с турецкими пословицами. На примерах анализируется связь искусства ирсולי масал в стихах с турецкими народными пословицами.

Ключевые слова: пословица, афоризм, ирсולי масал, Алишер Навои, тюркские народы, фольклор.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V3I12.2Y2023N27>

Kirish. Alisher Navoiy – turkiy xalqlar og‘zaki ijodining eng buyuk bilimdoni. Buni u zotning har bir asarida ko‘rish mumkin. Hazrat Navoiyning xoh nazmiy asarlari bo‘lsin, xoh nasrda yozilgan durdonalari bo‘lsin, barchasida xalq tafakkuri mahsuli bo‘lmish folklor namunalarini uchratish mumkin. Ulug‘ dahoning benazir asarlari millatimizning bitmas-tuganmas hikmat bulog‘idan suv ichgan. Shoirning “Xamsa”sidan tortib fardlarigacha bu hikmat ruhi ufurib turishini sezish mumkin. Alisher Navoiy xalq og‘zaki ijodidan o‘z asarlarida

foydalanib, ularni boyitdigina emas, balki bu ijod namunalarini qayta ishlab, sayqallab yanada ta'sirchan bir ko'rinishda yana xalqning o'ziga taqdim etadi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Hazrat Navoiyning ijodiy merosi butun turkiy xalqlarning umumiy mulki bo'lganidek, asarlaridan o'rin olgan folklor unsurlari ham birgina o'zbek xalqiga emas, balki barcha turkiy xalqlarga birdek aloqadorligi inkor etib bo'lmaydigan haqiqatdir. Shuning uchun shoir asarlaridagi xalq og'zaki ijodi namunalari tadqiq qilinganida ularni umumturkiy adabiyot nuqtayi nazaridan tahlil qilish maqsadga muvofiq bo'ladi.

Alisher Navoiy asarlari tarkibidan o'rin olgan folklor janrlari orasidan eng ommaviysini – xalq maqollarini o'rganishni maqsad qildik. Xalq maqollari butun dunyo xalqlari orasida eng ko'p tarqalgan, yosh, jins, ijtimoiy mavqe tanlamaydigan, makon va zamon oshgan kichik janrdir. Shu bilan birgalikda, istalgan xalqning istalgan asarida, xoh u yozma adabiyot bo'lsin, xoh og'zaki ijod bo'lsin, muhaqqaq maqollar yoki ularning ta'siri uchraydi. Jumladan, hazrat Navoiy asarlari ham bunday xususiyatdan bebahra emas.

Avvalo, shuni ta'kidlab o'tishimiz kerakki, hazrat Navoiy butun umri davomida o'zi asarlarida bot-bot qalamga olgan hikmatlarga muvofiq tarzda hayot kechirgan ulug' zot. Uning har bir aytgan so'zi, qilgan ishi, buyurgan amri hikmat-u ibratga misol bo'lib kelgan. Shoirning har bir bosgan qadami bir maqolga jo bo'lgulik iz qoldirgan. Ustoz Omonulla Madayevning "Navoiy suhbatlari" kitobidagi "Birni kessang o'nni ek" rivoyatida Alisher Navoiyning Astrobodda hokimlik davrida unga qadrdon bo'lib qolgan terakni kesib tashlagan inson haqida o'qiyimiz. Rivoyatda terakni kesgan aybdorga "qirq darra urishni, har darra urganda "Birga o'n" degan hikmatni takrorlab turishni tayinlagani aytiladi. Alisher Navoiy shu hikmat mazmuniga muvofiq kesilgan bir terak o'rniga o'nlab teraklarni ektiradi. Rivoyat yakunida shu taerak bahona bo'lib, Astrobodda bog'-rog'lar ko'payganiga diqqat qaratiladi [1; B. 41-42].

Muhokama. O'zi-yu so'zi, har bir bosgan izi hikmatdan iborat bo'lganligi ulug' shoirimizning hamma asarlarida o'z aksini topgan. Alisher Navoiy asarlarida uchraydigan turkiy xalqlar maqollarini dastlab ikki katta guruhga ajratish mumkin.

1. Hazrat Navoiyning nasriy asarlarida uchraydigan xalq maqollari. Bu toifaga, shubhasiz, Alisher Navoiyning "Mahbub ul-qulub" asaridan o'rin olgan maqollar kiradi. "Mahbub ul-qulub" asari shunday hikmatlar bilan boyitilganki, uni o'qiyotib xalq maqollari qayerda tugab, Navoiy hikmatlari qayerdan boshlanishini farqlash mushkul. Hazrat Navoiy biror xislat yoki illatga ta'rif berarkan, ham xalq maqollaridan unumli foydalanadi, ham o'z fikrini shu qadar lo'nda, ohangdor qilib ifodalaydiki, bora-bora bu hikmatlarning o'zi xalq orasida og'izdan og'izga o'tib, ommalashib xalqning umumiy mulkiga aylanadi – "maqollashadi". Bunday hikmatlarga ko'plab misollar keltirish mumkin:

Ko'p degan ko'p yangilur va ko'p yegan ko'p yiqilur. Tanbeh (4) [2; B. 218.]

"Mutafarriqa favoyid va amsol surati" qismidan o'rin olgan bu hikmatning antonimini asarning boshqa bir yerida uchratish mumkin:

Oz degan – oz yengilur, oz yegan – oz yiqilur. Tanbeh (120) [2; B. 279.]

Bu hikmat xalq orasida ***Ko'p gapirgan ko'p yanglishar*** shaklida mashhur. Turk folklorida ham aynan shunday maqolga duch kelamiz:

Çok söyleyen çok yanılır [3; B. 220].

“Mahbub ul-qulub”da yana shunday sa’jli hikmat namunasini o’qiyimiz:

Yamon bila yaxshi orasi ko’p farqdur

Ikki kemanding uchin tutqon g’arqdur. Tanbeh (116) [2; B. 277.]

Bu hikmatda o’zbek xalqining **Ikki kemanding boshini tutgan g’arq bo’ladi** maqoli o’z ifodasini topgan. Turk xalqida bu maqol biroz boshqacharoq shaklda uchraydi:

İki tavşanın ardından koşan hiçbirini tutamaz [4; B.354.].

Maqollar orasida ma’no farqi mavjud bo’lib, o’zbek maqolida **“g’arq bo’lmoq”** fe’li orqali qat’iy ogohlantirish ifodalangan bo’lsa, turk maqoli ogohlantirishdan ko’ra ko’proq prognostik xarakterga ega.

“Mahbub ul-qulub”da uchraydigan **Elga qo’shilg’on oroyish topti, eldin uzulg’on osoyish topti** [2; B. 276.] hikmatining xalq og’zaki ijodida bir qancha maqollarga yaqin ekanligini ko’rishimiz mumkin:

Elga qo’shilgan moy yutar,
Eldan ayrilgan qon yutar.

Elga qo’shilganning ko’ngli to’q,
Eldan ajralganning beti yo’q.

Elga qo’shilsang, er bo’lasan,
Eldan ajralsang, yer bo’lasan.

Eldan ayrilguncha, jondan ayril.

Elidan bezgan er o’ngmas,
Ko’lidan bezgan g’oz o’ngmas...[5; B.16.]

Shuningdek, asarda *Ota dushmanini o’zingga do’st tutma, Ishqsiz eshak, dardsiz kesak, O’t ishi qovurmoq, yel ishi sovurmoq, Libos har nechakim zebodur, kiyganningdin kiydurganing avlodur, Oz-oz o’rganib dono bo’lur, qatra-qatra yig’ilib daryo bo’lur, Tilga ixtiyorsiz, elga e’tiborsiz* kabi hikmatlar borki, ular el orasida yoyilib, maqol maqomiga ega bo’lganiga asrlar bo’lgan desak, yanglishmaymiz.

2. Alisher Navoiyning nazmiy yo’lda yozilgan turli janrdagi asarlaridan o’rin olgan maqollar ham alohida e’tiborga sazovor hodisadir. Bunday maqollarni hazratning “Xamsa”sidan tortib qit’a, ruboiy kabi kichik nazmiy asarlarida ham uchratish mumkin. Biz ularning barchasini badiiy san’atlarning irsoli masal turi doirasida tahlil qilishimiz mumkin. Irsoli masal she’rda maqol qo’llash san’ati bo’lib, mumtoz adabiyotimizda keng tarqalgan badiiy san’atlardan biri sanaladi.

Navoiy baytlarida uchraydigan maqollarni shartli ravishda quyidagicha tasniflash mumkin:

A) Shoir **“Bu masal mashhur erurkim”, “Masalkim”, “Masaldurkim”, “Masaldurushbuki”, “Ki derlar”** kabi jumlar keltirilib, xalq maqollariga ishora qiladi va shundan so‘ng maqolning mazmunini saqlab, shaklan o‘zgargan ko‘rinishda taqdim etadi:

Chun masal bo‘ldi soching zulm ichra, yoshurmoq ne sud

Mushk isin yashursa bo‘lmas, bu masal mashhur erur.

(“G‘aroyib us-sig‘ar”, 186-g‘azal [8; B. 247.]

Buki, **derlar: “Bordurur devor keynida quloq”**,

Ul fazo davrida ko‘z yetguncha devor o‘lmag‘ay.

(“G‘aroyib us-sig‘ar”, 611-g‘azal [8; B. 309.]

B) Ba‘zi baytlarda maqollar hech bir o‘zgarishsiz, xalq tilida qanday bo‘lsa, aynan shundayligicha o‘rin oladi:

Asru mashhurdir bu so‘zda bali:

“It urar karvon kechar” masali.

(“Sab‘ai sayyor” [11; B. 347.]

Hamul go‘y otilg‘och qochib yak-bayak,

Masaldurki: **“Ming qarg‘aga bir kesak”**.

(“Saddi Iskandariy” [12; B. 246])

C) Baytda maqolga ishora qiluvchi so‘z bo‘lmaydi. Maqol misraning davomida sifatida keladi. Shu bilan birgalikda, biroz shakily o‘zgarishlarga uchraydi:

Navoiy, tiling asrag‘il zinhor,

Desangkim, yemay dahr ishidan fusos

Nazar qilki, o‘q og‘zi tilsiz uchun,

Qilurlar tojvarlar bila dastbo‘s.

Necha tojvarlar **kesarlar boshin,**

Chu hangomsiz nag‘ma tortar xurus [6; B37.].

Garchi ishq o‘tida ko‘nglumni o‘qungga shishlading,

Garm bo‘lmakim, hanuz **ne six kuymish ne kabob** [7; B. 27.].

Yuqoridagi “Tilingni asrag‘il...” qit‘asida **Bemahal qichqirgan xo‘rozning boshi ketadi** maqoli mazmunan o‘z ifodasini topgan bo‘lsa, keyingi baytda **Six ham kuymasin, kabob ham** maqolining mazmunini uqib olish mumkin.

Natijalar.

Quyida Navoiy baytlarida uchraydigan maqollarni turkiy xalqlar ijodi bilan qiyoslab, jadvalda aks ettirishga harakat qildik.

Alisher Navoiy ijodida	O'zbek folklorida	Turk folklorida
Ko'z ochmassen, debon: "kelgan qulumdur", Masal chin bo'ldikim: "uyqu - o'lumdur!". ("Farhod va Shirin" [10; B. 454])	Uyqu - o'limdir.	Uyku ölümün kardeşidir. (Uyqu o'limning ukasidir)
O'qlaring ko'nglumga tushkach kuydi ham ko'z, ham badan Kim, kuyar o'lu qurug' chun naysitong'a tushti o't. ("G'aroyib us-sig'ar", 86-g'azal [8; B. 47]) Qamishliq ichra chun o't tushti nogoh Qurug'-o'l kul bo'lur bo'lg'uncha ogoh. ("Farhod va Shirin". [10; B. 312.]	O'rmonga o't ketsa, ho'l-u quruq baravar yonadi.	-
Har kishikim birovga qozg'oy choh, Tushgay ul choh aro o'zi nogoh. ("Sab'ai sayyor", [11; B. 262.]	Birovga choh qazisang, unga o'zing tushasan.	El için kuyu kazan, evvela kendi düşer.
Chu marza' ichra sochting har ne dona, Hamul dona ko'targung jovidona ("Farhod va Shirin" [10; B. 178.]	Nimani eksang, o'shani o'rasan. Har kim ekkanini o'radi.	Ne ekersen onu biçersin.
Qachon sochsa tufroqqa bug'doy birav, Yo'q imkonkim, ul arpa qilg'ay darav. ("Saddi Iskandariy" [12; B. 388.]	Arpa ekib, bug'doy kutma.	Arpa eken buğday biçmez. (Arpa ekkan bug'doy o'rmaydi)
Roi esang tut bu nafas yaxshi pos, Har qo'yni o'z ayog'i birla os. ("Hayrat ul-abror", [9; B. 326.]	Har qo'yni o'z oyog'idan osadilar.	Her koyun kendi bacağından asılır.

Quyoshni zarra yoshurmoq bo'lurmu, Hubob uzra tengiz turmoq bo'lurmu? [“Farhod va Shirin”, [10; B. 194.]	Oyni etak bilan yopib bo'lmaydi.	Güneş balçıkla sıvanmaz. (Quyoshga loy chaplab bo'lmaydi)
Anga ashk to'kmakta ma'zur edi, Ajab ishki, qon birla qon yur edi. [“Saddi Iskandariy”. [12; B. 321.]	Qonni qon bilan yuvib bo'lmaydi.	Kan kanla yıkanmaz.

Bu jadvaldagi misollarni uzoq davom ettirish mumkin. Biz ayrim namunlar bilan cheklandik. Lekin Navoiy ijodidagi xalq og'zaki ijodi unsurlari chuqur va sistemali tadqiq qilinishi maqsadga muvofiq.

Xulosa.

1. Alisher Navoiyning barcha asarlari xalq og'zaki ijodi bilan chambarchas bog'liq. Nasriy va nazmiy asarlari xalq zakosidan suv ichadi. Shuning uchun ulug' shoir ijodi folklor bilan birgalikda tadqiq qilinishiga ehtiyoj bor.

2. Navoiy hikmatlarini tahlil qilib, maqollarning yaralish tadrijiga bevosita guvoh bo'lish mumkin. Chunki, u zotning didaktik asarlarida jamlangan hikmatlarining aksari bugungi kunga kelib xalqning umumiy mulkiga aylangan – maqollashib qolgan.

3. Navoiy asarlaridagi folklor janrlari barcha turkiy xalqlar adabiyotiga mansub bo'lganidek, shoirning asarlari ham umumturkiy adabiyot xazinasiga oid. Hazrat Navoiy ayirmachilik qilmay, barcha xalqlar uchun ijod qilganidek, uning asarlarini ham nafaqat turkiy xalqlar, balki dunyo xalqlari o'ziniki sanab ardoqlaydi.

Buyuk bobomiz yoqib ketgan hikmat mash'alasi hamisha turkiy millatlar yo'lini charo'g'on qilib turadi.

Adabiyotlar/Литература/ References:

1. Мадаев О. Навоий суҳбатлари. Тошкент. “Ўқитувчи”. 2018. 41-42 бетлар.
2. Алишер Навоий. Маҳбуб ул қулуб; қисқартириб насрий табдил қилувчи И. Махсумов; масъул муҳаррир С. Ғаниева. Тошкент: Ёшлар матбуоти, 2022.
3. Aksoy Ömer Asım. Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I. İstanbul. İnkılap. 2020.
4. Hengirmen Mehmet. Atasözleri sözlüğü. Ankara. Engin. 2011.
5. O'zbek xalq maqollari. Tuzuvchilar: T. Mirzayev, A. Musoqulov, B. Sarimsoqov. Toshkent: “Sharq”, 2019. 16-bet.
6. Ҳаққул Иброҳим. Камол эт касбким. Тошкент: Чўлпон, 1991. 37-бет.
7. Alisher Navoiy. Orazin yopqoch ko'zumdin... Toshkent: Pharos ambition, 2023. 27-bet.

8. Алишер Навоий. Ғаройиб ус-сиғар. Масъул муҳаррир П. Шамсиев. Тошкент: “Фан”, 1988.
9. Алишер Навоий. Мукаммал асарлар тўплами. Йигирма томлик, еттинчи том. Ҳайратул-аброр. Тошкент: «Фан» —1991.
10. Алишер Навоий. Мукаммал асарлар тўплами. Йигирма томлик, саккизинчи том. Фарҳод ва Ширин. Тошкент: «Фан» —1991.
11. Алишер Навоий. Мукаммал асарлар тўплами. Йигирма томлик, ўнинчи том. Сабъаи сайёр. Тошкент: «Фан» —1992.
12. Алишер Навоий. Мукаммал асарлар тўплами. Йигирма томлик, ўнинчи биринчи том. Садди Искандарий. Тошкент: «Фан» —1993.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 12/2 (3) – 2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: "SCIENCEPROBLEMS TEAM"
масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).